

Yayın Geliş Tarihi: 02.02.2020

Yayına Kabul Tarihi: 29.04.2020

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (Chicago 17. Sürüm):

Akçay, Deniz. "Dağlık Karabağ Uyuşmazlığında Self-Determinasyon Tezlerinin Göreceliği." *Ermeni Araştırmaları*, Sayı 65 (2020): 101-129.

Araştırma Makalesi

DAĞLIK KARABAĞ UYUŞMAZLIĞINDA SELF-DETERMINASYON TEZLERİNİN GÖRECELİĞİ

(THE RELATIVITY OF SELF-DETERMINATION CONCEPTIONS
REGARDING NAGORNO-KARABAKH CONFLICT)

Deniz AKÇAY*

Öz: *Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan Cumhuriyeti'nin egemenliği altında bulunduğu, gerek Alma Ata Deklarasyonu çerçevesinde, gerek Azerbaycan ile Ermenistan'ın Birleşmiş Milletler'e üyeliklerinin incelenmesi kapsamında itirazsız kabul edilmiştir. BM Güvenlik Konseyi'nin 1993 yılında kabul ettiği dört karar da aynı yaklaşımı benimseyerek, Dağlık Karabağ uyuşmazlığının Azerbaycan'ın ülke bütünlüğü ve sınırlarının dokunulmazlığı ilkelerine uygun biçimde çözümlenmesi gerektiğini vurgulamıştır.*

Bu konuda, önerilerde bulunmak üzere, 1996'da AGİT çerçevesinde oluşturulan Minsk Grubu, 1998'den itibaren self-determinasyon formülü üzerine odaklanmıştır. Ancak, bir devletin egemenliği ve ülke bütünlüğü ile bağlantılı olan ve ayrıca, sömürge statüsünde olmayan Dağlık Karabağ açısından bir uyuşmazlıkta, BM Genel Kurulu'nun sömürge rejimlerinin sona erdirilmesine ilişkin 1514(XV) sayılı Bildirisi'nin uygulanması hukukten mümkün değildir.

Ayrıca, yaygın insan hakları ihlalleri ve baskılarının söz konusu olmadığı durumlarda, BM Genel Kurulu'nun 2625(XXV) sayılı Bildirisi'ndeki self-determinasyonla ilgili maddelerinin de uygulanması mümkün değildir.

* ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0003-0709-8031>
Dr., E. Uzman Hukukçu

Öte yandan, AİHM'nin Chiragov kararı da, self-determinasyonun Ermenistan'ın askerî, siyasi ve ekonomik nüfuzu altında bulunan Dağlık Karabağ açısından gerçekçi bir çözüm oluşturamayacağına ortaya koymuştur.

Anahtar Sözcükler: Ülke Bütünlüğü, Self-determinasyon, BM Güvenlik Konseyi, 2625(XXV) sayılı Bildiri, 1514(XXV) sayılı Bildiri, Chiragov Kararı.

Abstract: *The fact that Nagorno Karabakh is under the sovereignty of the Republic of Azerbaijan accepted undisputedly not only in the framework of Almaty Declaration but also during the examination of the memberships of Azerbaijan and Armenia to the UN. In addition, the four resolutions of the UN Security Council adopted in 1993, embracing the same approach, highlighted that the Nagorno Karabakh conflict shall be resolved in accordance with the principles of territorial integrity and inviolability of borders of Azerbaijan.*

The Minsk Group, which was established within the OSCE in 1996, in order to submit recommendations on this issue, has focused on the self-determination formula since 1998. However, the implementation of the Resolution 1514 (XV) on the granting of independence to colonial countries and peoples is legally impossible since Nagorno Karabakh is under the sovereignty and within the territorial integrity of a state and is not a “colonial country”.

Moreover, it is also impossible to implement the articles of the UN General Assembly Resolution 2625 (XXV) regarding the self determination in case of non existence of widespread human rights violations and oppressions.

On the other hand, the Chiragov judgement of the ECHR proved that self-determination could not be introduced as a realistic settlement formula with regards to Nagorno Karabakh which is under the military, political and economic influence of Armenia.

Keywords: *Territorial Integrity, Self-determination, the UN Security Council, the Resolution 2625(XXV), the Resolution 1514(XXV), the Chiragov judgement.*

A) Hocalı Katliamı, Birleşmiş Milletler Üyeliği, Güvenlik Konseyi Kararları

Aralık 1991’de Kazakistan’ın o dönemdeki başkenti Almatı’da toplanan on bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti’nin temsilcileri Sovyetler Birliği’nin sona ermiş olduğunu (*has ceased to exist*) açıklamışlardır¹. Bu şekilde 1921’de kurulmuş olan Sovyetler Birliği’nin devletler hukuku tüzel kişiliği sona ermiş olmaktadır.

Toplantı sonunda açıklanan bildiriye eski Sosyalist Cumhuriyetlerinin yeni oluşumlarındaki sınırları, yetkileri, siyasal ve ekonomik özellikleri ya da beklentileri hakkında hiçbir bir açıklamaya, çekinceye veya sınırlamaya yer verilmemiştir. Aksine, Bildiri’nin Giriş Bölümü’nün (*Preamble*) üçüncü paragrafında Bildiri’yi imzalamış olan on bir Devletin, birbirlerinin ülke bütünlüğünü ve hâlihazırdaki sınırlarının dokunulmazlığını tanıdığı ve saygı göstereceği açıkça vurgulanmıştır.²

Sovyetler Birliği’nin bu şekilde dağılmasıyla bir yerde klasik devletler hukukundaki *uti possidetis* kuralı uygulanarak, dağılma sonucunda, her yeni devletin dağılmadan önceki sınırlarının aynen korunması öngörülmüştür.³

Ardından, bağımsızlığını kazanan devletlerin, tanınma ve Birleşmiş Milletler’e (BM) üye olma süreci başlamıştır.

Bu meyanda, Azerbaycan Cumhuriyeti ile Ermenistan Cumhuriyeti’nin de BM’ye üye olma başvuruları yerleşik prosedüre uygun olarak, ilk aşamada Güvenlik Konseyi tarafından incelenmiştir. Konsey her iki devletin üyelik taleplerini herhangi bir kayıt ya da koşul öngörmeksizin aynen kabul etmiş ve iki Devletin üyelik taleplerinin kabulü konusunda nihai kararı verecek olan Genel Kurul’a havale etmiştir.⁴

1 “The Alma Ata-Declaration,” 21 Aralık 1991, *ROP*, http://www.operationspaix.net/DATA/DOCUMENT/3825~v~Declaration_d_Alma-Ata.pdf.

2 “...recognizing and respecting each other’s territorial integrity and the inviolability of the existing borders..”(The Alma Ata-Declaration,” *ROP*.)

3 *Uti possidetis* kuralı geçmişte özellikle sömürgeler açısından uygulanmıştır. Son zamanlarda eski Yugoslavya’nın dağılması sonucunda, ortaya çıkan yeni devletler açısından Badinter Komisyonu tarafından uygulanmıştır. (“Commission Badinter”, *Avis no.3 Revue Générale de Droit International Public*, 1992: 268-269.)

4 Bkz. Azerbaycan açısından 14 Şubat 1992 tarihli 742 sayılı karar (BM Genel Kurulu, “S/RES/742(1992),” *United Nation Digital Library*, 14 Şubat 1992, <https://digitallibrary.un.org/record/137563>.); Ermenistan açısından da ise 29 Ocak 1992 tarihli 735 sayılı karar (BM Genel Kurulu, “S/RES/735(1992),” *United Nation Digital Library*, 29 Ocak 1992, <https://digitallibrary.un.org/record/136238>.)

BM Genel Kurulu da iki devleti, herhangi bir kayıt getirmeksizin yerleşik uygulama çerçevesinde 2 Nisan 1992 tarihinde üyeliğe kabul etmiştir.⁵

Öte yandan, Ermenistan'ın uzun süredir Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ bölgesine yönelik devam eden operasyonları, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından iki ay sonra yoğunlaşmış; söz konusu askeri saldırılar 26-27 Şubat 1992'de Hocalı'da katliama dönüşmüştür. Bu katliam bazı devletler tarafından soykırım olarak da nitelendirilmiştir.⁶ Bu arada, devam etmekte olan Dağlık Karabağ savaşı ile ilgili olarak, Güvenlik Konseyi'nin 1993 yılında aldığı dört karardan ilki ancak Nisan 1993'te kabul edilebilmiştir.⁷

Azerbaycan'ın ülke bütünlüğüne saldırı niteliğini taşıyan ve ayrıca daha geniş çapta bölgesel barışı da tehdit edecek boyutlara ulaşan Dağlık Karabağ uyuşmazlığı ile ilgili olarak BM Güvenlik Konseyi, özellikle, 1993 yılında kabul ettiği dört kararla (*Resolutions*), bir yandan, Dağlık Karabağ'daki silahlı çatışmaların sona erdirilerek, Azerbaycan'ın ülke bütünlüğü ve sınırlarının dokunulmazlığına dayalı barışçı bir çözüme gidilmesi koşullarının sağlanması, diğer yandan da, bu çerçevede ulaşılabilecek çözüm yollarının uyması gereken koşulların belirlenmesi amaçlanmıştır.⁸

Özellikle 12 Kasım 1993 tarihli ve 884 sayılı kararda, sorunun barışçı yollarla çözümlenmesi çağrısının ötesinde, Azerbaycan'ın egemenlik haklarını ve ülke bütünlüğünü tehdit eden Dağlık Karabağ sorunu çerçevesinde, Azerbaycan'ın ülke bütünlüğü yeniden teyit edilmiş (*reaffirming*), ayrıca sınırların dokunulmazlığı ilkesi konusunda da “güç kullanarak ülkenin genişletilmesinin kabul edilemeyeceği”⁹ vurgulanmıştır.

5 Bkz. Azerbaycan açısından 2 Mart 1992 tarihli ve 46/230 sayılı BM Genel Kurul kararı; Ermenistan açısından ise 2 Mart 1992 tarihli ve 46/227 sayılı BM Genel Kurul kararı (BM Genel Kurulu, “Forty-six Session,” 2 Mart 1992

<https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/UNMembers%20ARES%2046%20230.pdf>.) Bu kararlarda da görüldüğü gibi, BM Genel Kurulu, bu arada devam eden savaş ve Hocalı katliamından bir ay gibi çok kısa bir süre geçmiş olmasına rağmen Ermenistan'ın üyeliğini tamamen teknik, usulen bir kararla kabul etmiştir.

6 Soykırım olarak nitelenmiş olan devletler: Azerbaycan, Meksika, Pakistan Kolombiya, Çek Cumhuriyeti, Bosna Hersek, Peru, Honduras, Sudan. Ayrıca ABD'nin Massachusetts, Texas, New Jersey, Arkansas, Oklahoma, Tennessee, Pennsylvania, Batı Virginia, Connecticut, Florida, Arizona, Utah Eyaletleri de Hocalı olaylarını katliam olarak nitelenmiştir. (Kaynak: Wikipedia.)

7 BM Güvenlik Konseyi, S/RES/822 (1993), 30 Nisan 1993, <http://unscr.com/en/resolutions/822>.

8 30 Nisan 1993 tarihli, 822 sayılı karar, 29 Temmuz 1993 tarihli 853 sayılı karar, 14 Ekim 1993 tarihli 877 sayılı karar, 12 Kasım 1993 tarihli ve 884 sayılı karar.

9 “...the inviolability of international borders and the inadmissibility of the use of force for acquisition of territory.” (BM Güvenlik Konseyi, S/RES/822 (1993), 12 Kasım 1993, <http://unscr.com/en/resolutions/884>.)

Bu bakımdan, söz konusu kararlar, Dağlık Karabağ uyuşmazlığını sona erdirmemekle birlikte, gerek Alma-Ata Bildirisi'ndeki gerek Azerbaycan ve Ermenistan devletlerinin BM'ye kabul edilmeleri aşamasında var sayılan temel ilkelerden herhangi bir sapma “niyetinin” bulunmadığını teyit etmiştir.

1) Minsk Grubu: BM İlkelerinin Görecelileşmesi

Dağlık Karabağ uyuşmazlığının çözümünde, BM Güvenlik Konseyi'nin 1993'te kabul etmiş olduğu dört kararın öngördüğü, ülke bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı konusunda güvenceler içeren çözüm çerçevesinin sonraki yıllarda hukuksal katılığını ve bir yerde, siyasal güncelliğini önemli ölçüde yitirmiş olduğu izlenimini veren bazı gelişmelerin kaydedildiği görülmektedir.

Şöyle ki, Dağlık Karabağ sorunu hakkında barışçı çözüm formülleri üretmek ve iki devlet arasındaki diyalogu, bu çözüm önerileri üzerinde odaklaştırabilmek hedefi çerçevesinde 1992'de Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) kapsamında Minsk Grubu olarak anılan bir siyasal diyalog platformu kurulmuştur.

AGİT'in 1992 Helsinki toplantısında oluşturulan söz konusu diyalog platformunun ilk versiyonunda üç ayrı üyelik kategorisi yer almaktadır:

- Uyuşmazlığa taraf olan Azerbaycan ve Ermenistan,
- ABD, Rusya ve Fransa,
- Aralarında Türkiye'nin de yer aldığı Almanya, Belarus, İtalya, Finlandiya, Hollanda, Portekiz ve İsveç'ten oluşan bir üçüncü grup.

Ancak, Grubun kompozisyonu 1994'te AGİT Budapeşte Zirvesi'nden itibaren önemli bir değişikliğe uğramıştır. Bu tarihten itibaren ABD, Rusya ve Fransa Grubun Eş Başkanları (*Co-Chairs*) olarak görevlendirilmiştir. Bu alt grup, Minsk Grubu adına açıklamalarda bulunma görevini üstlenmiştir.

Görüldüğü üzere, Budapeşte Zirvesi'nden sonra Grubun içinde belirli bir “hiyerarşik” “düzen” oluşturulmuş, Eş Başkanlar alt grubu siyasal önem ve ağırlığıyla daha güçlü bir hiyerarşik görünürlük kazanmıştır. Günümüzde de, Grubun açıklamalarını bu grup kaleme almaktadır.

Minsk Grubu'nun “kuruluş” aşamasında, genel olarak, Dağlık Karabağ sorununun barışçı yollarla çözülmesi konusuna ağırlık verilmiş, buna

karşılık, bu hedefe ulaşmak için hangi ilkelere dayanılacağı ve hangi usullerin uygulanacağı konusunda belirli bir “şema” öngörülmemiştir. Esasen, Grubun, taraflar arasındaki çatışmaların durdurulması ve genel olarak, uyuşmazlığın görüşmelerle sona erdirilmesinin ötesinde, Güvenlik Konseyi’nin 1993’te kabul etmiş olduğu kararlardaki ilkelere uymak gibi “açık” bir “görev talimatı” da bulunmamaktadır.

Oysa AGİT çerçevesinde oluşturulmuş olması itibariyle, Minsk Grubu’nun görev talimatında, devletlerin ülke bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı gibi evrensel devletler hukuku ilkelerinin ve bu alanda somut “yönlendirmeler” geliştirmiş olan BM organlarının kararlarının göz ardı edilmemesi, aksine, uluslararası barışın korunmasının söz konusu olduğu durumlarda özellikle vurgulanması gerekirdi. Bu yaklaşımın, sadece Dağlık Karabağ uyuşmazlığı açısından değil, BM sisteminin inandırıcılığı açısından da önem taşıdığı göz ardı edilmemelidir.

Bu çerçevede, Avrupa Birliği Konseyi’nin de 22 Mayıs 1992 tarihli açıklamasında, devletlerin siyasi hedeflerine ulaşmak için diğer devletlerin ülke bütünlüğüne yönelik eylemleri AGİT’in ilke ve taahhütlerine aykırı olduğu ve bu nedenle kınandığı belirtilmiştir.¹⁰

AGİT tarafından oluşturulan çeşitli belgelerde de Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili olarak BM ilkelerinden uzaklaşmaya yönelik bu eğilimin devam ettirilmeye çalışıldığı gözlenmektedir.

Nitekim AGİT’in 1996 Lizbon Zirvesi’nde kabul edilen belgede Güvenlik Konseyi’nin 1993 kararlarıyla Dağlık Karabağ sorununun çözümüne ilişkin olarak belirlenmiş temel BM ilkelerinden köklü biçimde uzaklaşmıştır.

Belgede, Dağlık Karabağ için önerilen “statünün” temel özellikleri olarak; Dağlık Karabağ’ın “*müstakbel*” statüsü için “*Azerbaycan içinde self-determinasyona dayalı en yüksek özyönetim*” öngörülen bir anlaşma önerisinde bulunulmuştur.¹¹ Bu öneri, devletler hukuku açısından belirli bir hukuksal temeli olmayan yanıltıcı bir formül sayılabilir:

- 1) Her şeyden önce “metinde” yer alan “self-determinasyon ve “özyönetim” kavramları devletler hukuku bakımından farklı ön koşullara dayanan bir statüye tekabül etmektedir.

10 Roland Rich, “Recognition of States: The Collapse of Yugoslavia and the Soviet Union,” *EJIL* 4 No. 1, (1993): s. 63.

11 “*..legal status of Nagorno-Karabakh defined in an agreement based on self-determination which confers on Nagorno-Karabakh the highest degree of self-rule within Azerbaijan..*” AGİT Lizbon Belgesi, 1996, Annex 1, s. 15.

- 2) Ayrıca, self-determinasyon tanındıktan sonra, bu statünün Azerbaycan sınırları içinde kalacak bir “yönetim” olarak şekilleneceğinin hiçbir güvencesi de yoktur.
- 3) En geniş “özyönetimi”, ayrıca, Dağlık Karabağ’a kaçınılmaz olarak, başka devletlerin de destekleyebileceği bir görünürlük kazandıracaktır. Bu durumda ise, söz konusu bölgenin ileride uluslararası bir süjelik arayışına girişmeyeceğinin güvencesi de yoktur.

1996’daki Lizbon Belgesi’ne ek olarak, Minsk Grubu’nun 2007 yılındaki Madrid toplantısının sonunda yapılan açıklamada, self-determinasyonla birlikte, Helsinki Nihai Belgesi’ne ve bu Belge’de yer alan ilkelere de atıfta bulunmaktadır.¹²

Helsinki Nihai Senedi’nin gerek hukuksal niteliği, gerek içerdiği ilkeler açısından, uyulması gereken ilkelerin, daha önce BM kararlarıyla belirlenmiş olan Dağlık Karabağ uyuşmazlığının çözümünde ön plana çıkarılmasını gerektirecek bir güncelliği ve özellikle, hukuksal ağırlığı olabileceği düşünülemez.

Doğu-Batı bloklaşmasının yumuşatılması çerçevesinde 1975’te Helsinki’de toplanan Konferansın diplomatik önemi tartışılmamakla birlikte, Nihai Belgenin bağlayıcılığı kesin değildir.¹³ Belgede sıralanmış olan ilkelerden her birinin değişik hukuksal uygulanma koşulları ve hatta hukuksal değeri olabileceği göz ardı edilmemelidir. Buna karşılık, Grup, 2019’da bu belgeye atıfta bulunmaya devam etmiştir.¹⁴

Günümüzde, Helsinki Nihai Senedi’nin bağlayıcı olmadığı ve dolayısıyla, normatif açıdan, Minsk Grubu açıklamalarında bu konuda yer alan ilkelerin, sırf bu metinde yer almış olduğu gerekçesiyle bağlayıcılık kazanamayacağı kabul edilmektedir.¹⁵

Bir yazarın belirtmiş olduğu gibi, söz konusu Belge bir uluslararası antlaşma (*treaty/traité*) niteliğini taşımamakta, Doğu/Batı blokları arasında barışın

12 AGİT Minsk Grubu, Madrid Belgesi, 2007.

13 Peter van Dijk, “The implementation of the Final Act of Helsinki, The Creation of New Structures in the Involvement of Existing Ones.” *Michigan Journal of International Law* 10, 1989: s. 114. Bu değerlendirmesinde yazar, yeni normlardan değil, yeni yapılanmalardan söz etmektedir.

14 AGİT Minsk Grubu, “Press Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group on the Upcoming Meeting of President Aliyev and Prime Minister Pashinyan,” *AGİT Resmi Sayfası*, 9 Mart 2019, <https://www.osce.org/minsk-group/413813>.

15 Pieter van Dijk, “The Implementation of the Final Act of Helsinki: The Creation of New Structures in the Involvement of Existing Ones,” *Michigan Journal of International Law* 10, 1989: s.114.

gerçekleştirilebilmesine ve en azından “kamplar” arasındaki bloklaşmanın bir dereceye kadar yumuşatılması konusunda ulaşılan bir “konsensüs”ün yapılaştırılmasına yönelik bir “program” niteliğindedir.¹⁶

Dolayısıyla Minsk Grubu’nun çalışmalarında, belirtilen metinlerden yola çıkılarak BM ilkelerinin Dağlık Karabağ hususunda göz ardı edilmesi ve görecelileştirilmesi, uyuşmazlığın çözüm parametrelerini hukuksal çerçeveden uzaklaştırmakta ve bu durum sorunun barışçıl çözümüne katkı sağlamamaktadır.

2) Minsk Grubu’nun Çözüm Arayışı: “Ortak Devlet” Formülü ve Devam Eden Görecelilik

Self-determinasyon formülünü gündeme getiren 1996’daki AGİT Lizbon Zirvesi’nden iki yıl sonra, Minsk Grubu, Dağlık Karabağ sorununun, bir “Ortak Devlet” (*Common State*) formülü çerçevesinde çözümlenmesini önermiştir.¹⁷

“Ortak Devlet” önerisinin, aslında, Lizbon Belgesi ile Minsk Grubu’nun gündemine yerleşmiş olan self-determinasyon formülünün bir varyasyonu olarak algılanması gerektiği düşünülmektedir.

Beş sayfalık “Ortak Devlet” formülünde yer alan ilke ve düzenlemelerden, kanaatimizce, aşağıdakiler önem taşımaktadır:

- “Devlete” dönüştürülecek olan Dağlık Karabağ bölgesi Azerbaycan sınırları içinde yer alacaktır.¹⁸
- Azerbaycan ile Ermenistan aralarında imzalayacakları bir anlaşma ile Azerbaycan ile Dağlık Karabağ’ın sorumluluk alanlarını ve bu çerçevedeki gerekli yetki devirlerini belirleyeceklerdir.
- Dağlık Karabağ, ticaret, kültür, bilim, spor ve insancıl konular alanlarında üçüncü devletler ve uluslararası örgütlerle doğrudan (*direct*) ilişki kurmak ve bunların nezdinde temsilci bulundurmaya hakkına sahip olacaktır. Ayrıca, Dağlık Karabağ’daki siyasi partiler ve sosyal kuruluşlar da yabancı ülkelerdeki benzer kuruluşlarla ilişki kurabileceklerdir.

16 Jean-François Prevost, « Observations sur la Nature Juridique de l’Acte Final d’Helsinki », *AFDI*, 1975. Özellikle bkz. s.139 ve 150.

17 Resmi olmayan çeviri için bkz.:“Minsk Group Proposal (Common State Deal)”, Kasım 1998, *Nagorno-Karabakh: Documents, Resolutions and Agreements*, 2014, <https://www.legal-tools.org/doc/f2c2f3/pdf/>.

18 Kurulması önerilen yeni birim “a state territorial formation in the form of a Republic” olarak tanımlanmıştır.

- Dağlık Karabağ, Azerbaycan'ın yabancı devletlerdeki büyükelçilik ve konsolosluklarında temsilci bulundurmaya hakkına sahip olacaktır.

Gerçek bir “Ortak Devlet”ten çok, devlet içinde devlet kurulmasına yönelik bu “öneride”, ileride Dağlık Karabağ “yönetiminin” doğrudan ya da başka vesilelerle, dolaylı olarak, düzenleyeceği bir referandumla Ermenistan’a bağlanmayacağı konusunda herhangi bir güvence de öngörülmemektedir.

Belirli bir devletler hukuku ilkesine dayanmadığı gibi, ulusal, uluslararası ya da bölgesel bir “iradenin destekleyici girişimlerinin” yokluğunun bu tür bir “ülkesel montajın” sürdürülebilir olamayacağını bilincine varılmış olacak ki, Minsk Grubu’nun sonraki açıklamalarında, bir yerde, devlet içinde devlet kurulmasını öngören bu “öneriye” artık atıfta bulunulmamaktadır.

Buna karşılık, üzerinde ısrarla durulan ve bazı yan ilkelerle de çerçevelenen self-determinasyon ilkesi, Minsk Grubu’nun vazgeçilmeyen çözüm parametresi olarak kalmaktadır. Nitekim ABD’deki *United States Institute of Peace*’in 1998 yılı raporunda, çeşitli yan ilkelerle de desteklenmiş olan self-determinasyon kavramı uyuşmazlığın çözümünde sabit bir araç ve hedef olarak takdim edilmektedir:

“Bu toprak bütünlüğü meselesi ulusal self-determinasyon ile özerkliği bir araya getirmelidir.¹⁹”

Diğer bir deyişle, bu öneriye göre Azerbaycan’ın ülke bütünlüğünün güvence altına alınabilmesi, ancak Dağlık Karabağ’ın ulusal self-determinasyonu ile birlikte değerlendirildiği takdirde mümkün olacaktır. Doğal olarak, bu tür bir yaklaşımın sadece BM Güvenlik Konseyi’nin 1993 kararlarını değil, devletler hukukunun temel ilkelerini de izafileştirdiği söylenebilir.

Ayrıca, bu yaklaşımın dayandığı “*ulusal self-determinasyon*” kavramı, Dağlık Karabağ nüfusunu ayrı bir “ulus” olarak değerlendirmeyi gerektirmektedir. Ancak, bu tür bir yaklaşımın tarihsel, siyasal ve hukuksal gerçekler açısından da yanlış bir tanımlama olacağı açıktır. Esasen gerek BM organları, gerek ilgili devletler ya da Minsk Grubu bu tür bir “tanımlamayı” ileri sürmemiştir.

19 Orijinal metinde “*This matter of territorial integrity must be brought together with national self-determination and self-government*” şeklinde ifade edilmektedir. (Patricia Carley, “Nagorno-Karabakh: Searching for a Solution,” *A United States Institute of Peace, Roundtable Report*, No. 34, 1998: s.27.)

3) BM Genel Kurulu'nun Dağlık Karabağ Sorununun Çözümüne İlişkin Çizdiği Çerçeve: 14 Mart 2008 tarihli ve 62/243 sayılı Karar

Dağlık Karabağ uyuşmazlığına çözüm arayışı sürecinde kaydedilen bu olumsuz gelişmeleri değerlendiren BM Genel Kurulu 2008'de gayet kapsamlı bir karar kabul ederek uyulması gereken ilkeleri sıralamış, önemli ölçüde de Güvenlik Konseyi'nin 1993'te kabul etmiş olduğu kararlarda yer alan ilkeleri tekrarlamıştır.

Ancak Genel Kurul, bununla yetinmeyerek, ortaya çıkan olumsuz gelişmelere dikkat çekmiş, ayrıca, bazı önlemlerin acilen alınmasını da istemiştir. Bu çerçevede, özellikle, aşağıdaki hususları vurgulamıştır²⁰:

- **Kararın ikinci işlem paragrafında** Genel Kurul, Ermenistan'ın işgal etmiş olduğu Azerbaycan topraklarındaki askerlerini derhal (*immediate*), tamamen (*complete*) ve koşulsuz (*unconditional*) olarak geri çekmesini istemektedir (*demands*).
- **Kararın beşinci işlem paragrafında**, Azerbaycan topraklarının işgalini hiçbir devletin tanımaması gerektiğine (*shall not recognize*) dikkat çekmektedir.
- **Kararın altıncı işlem paragrafında**, Minsk Grubu'nun uluslararası arabuluculuğunu desteklediğini belirtmekle birlikte, Grubun önereceği çözümün devletler hukukunun norm ve ilkelerine uygun olması (*in compliance with the provisions stipulated above*) gerektiğini vurgulamaktadır.

Minsk Grubu'nun 1996 yılından itibaren, uyuşmazlığın self-determinasyon ilkesinin uygulanmasıyla çözümlenmesine yönelmiş olmasına karşılık, BM Genel Kurul kararında self-determinasyon ilkesine atıfta bulunulmaması belirleyici önem taşımaktadır.

Ayrıca, Genel Kurul'un Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'daki askerlerini geri çekmesini istemiş olması da somut ve acil bir önlem talimatı sayılmalıdır.

Öte yandan, Genel Kurul'un işgalin hiçbir devlet tarafından tanınmamasını talep etmesi de sadece ilgili devletler açısından değil, tüm BM üyesi devletlere yönelik bir talimat olarak kabul edilmelidir.

20 BM Genel Kurulu, "A/RES/62/243," Birleşmiş Milletler Resmi İnternet Sitesi, 14 Mart 2008, <https://undocs.org/en/A/RES/62/243>.

BM Genel Kurulu'nun bu kararı, self-determinasyon ilkesinin Dağlık Karabağ uyuşmazlığında uygulanmasını haklı gösterecek hiçbir koşulun bulunmadığını ortaya koymaktadır.

Bu husus, self-determinasyon hakkının kullanılabilmesi konusunda aşağıda değinilecek olan BM organları ile Uluslararası Adalet Divanı (UAD) çerçevesinde geliştirilmiş olan koşullar açısından belirleyici önlem taşımaktadır.

Öte yandan, Minsk Grubu'nun, BM Genel Kurulu'nun Dağlık Karabağ uyuşmazlığının çözüm çerçevesini belirleyen 14 Mart 2008 tarih ve 62/243 sayılı kararıyla ilgili resmi bir açıklama ya da değerlendirmesi bulunmamaktadır.

4) Minsk Grubu'nun Çözüme Yönelik Mevcut Eğilimi: 9 Mart 2019 tarihli Açıklama

Minsk Grubu'nun Eş Başkanları'nın 9 Mart 2019 tarihli açıklamasında, ülke bütünlüğü (*territorial integrity*), zikredilmekle birlikte, söz konusu ilkenin ne şekilde, hangi süreç çerçevesinde uygulanacağı konusunda tereddüt uyandıracak ifadeler yer almaktadır.²¹

Grup açıklamasındaki ifadelerden, metinde zikredilen ülke bütünlüğü ilkesinin aslında “kısmen” uygulanmasının söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. Zira bu metinde Azerbaycan'a geri verilmesi söz konusu olan Dağlık Karabağ değil, bu bölgenin etrafındaki topraklardır.

Ayrıca söz konusu “geri verme” eylemi, ülke bütünlüğü ilkesine uyulması anlamında değil, daha çok “geçici” bir sınır revizyonundan ibaret olduğu izlenimini uyandırmaktadır.

Metnin devamında ise, nihai çözüme ulaşıncaya kadar, Dağlık Karabağ için güvenliği ve ayrıca, özyönetimi (*self-governance*) sağlayacak bir ara statü (*interim status*) öngörülmektedir.

Minsk Grubu'nun açıklamasındaki “ara statü” projesinde özyönetim öngörülmekle birlikte, nihai çözümün, ne Güvenlik Konseyi'nin kararları ışığında Azerbaycan'a geri verilmesi, ne de içeriği belirsiz bir self-determinasyon statüsü anlamını taşımaktadır.

21 AGİT Minsk Grubu, “Press Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group on the Upcoming Meeting of President Aliyev and Prime Minister Pashinyan,” *AGİT Resmi Sayfası*, 9 Mart 2019, <https://www.osce.org/minsk-group/413813>.

Zira aynı paragrafın devamından, “özyönetimin” de nihai çözümü oluşturmayacağı, Dağlık Karabağ’ın nihai statüsünün bir referandumla belirleneceği anlaşılmaktadır.²² Diğer bir deyişle, gerek Güvenlik Konseyi’nin 1993 tarihli kararları, gerek BM Genel Kurulu’nun 2008’de aldığı ve işgal edilen toprakların geri verilmesini ve ayrıca, Dağlık Karabağ’da meydana gelen ülkesel değişikliklerin tanınmamasını isteyen BM Genel Kurulu kararının bir kere daha göz ardı edildiği anlaşılmaktadır.

Üç büyük devletin Eş Başkanları’nın konuya ilişkin açıklamalarında, Minsk Grubu’nun, kısa sürede çatışmaların önlenmesine yönelik yatıştırıcı bir söylem geliştirmeye çalıştığı, daha uzun sürede ise, Dağlık Karabağ’da self-determinasyon ilkesine dayalı bir çözüme yönelmiş olduğu sonucu çıkarılabilir.

Öte yandan, açıklamada yeniden Helsinki Nihai Senedi’ndeki ilkelere de yer verilmesi ilginçtir. Söz konusu Senedin, Doğu-Batı “antagonizminin” keskin olduğu yetmişli yılların ortalarında siyasal önem ve değerinin yüksek olduğu kabul edilmekle birlikte, yukarıda da belirtildiği üzere söz konusu belgenin hiçbir zaman bağlayıcı bir “antlaşma” niteliğini taşımamış olduğu da açıktır.²³

Self-determinasyon ilkesi konusunda gerek BM organlarının kararları ve özellikle, gayet kapsamlı, ayrıntılı bildirimleri, gerek, ayrıca, UAD’nin içtihatları ışığında tartışılmayacak bir hukuksal açıklık ve uygulanabilirlik anlayışına ulaşılmışken, Helsinki Nihai Senedi’ndeki daha çok “katalog” düzeyinde kalan “ilkelerin”, basit bir referansla uygulanabilir olabileceğini kabul etmek, devletler hukuku normları ve yorum kuralları açısından mümkün değildir.

Yirmi yılı aşkın bir süreden beri, konuya dair temel BM ilkelerinden uzaklaşarak self-determinasyon tezi üzerinde odaklanmış bulunan Minsk Grubu’nun barışçı çözüm arayışlarına rağmen, bölgedeki barışı kesinlikle sağlamış olduğu da söylenemez. Nitekim Grup, Ermenistan’ın 2-5 Nisan 2016 tarihlerinde “Dört Gün Savaşı” olarak tanımlanan bir silahlı çatışma başlatmasını da önleyememiştir.²⁴

22 “...future determination of the legal status of Nagorno-Karabakh through a legally binding expression of will.” (AGİT Minsk Grubu, “Press Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group on the Upcoming Meeting of President Aliyev and Prime Minister Pashinyan,” *AGİT Resmi Sayfası*, 9 Mart 2019, <https://www.osce.org/minsk-group/413813>.)

23 Jean-François Prévost, *Observations sur la Nature Juridique de la Conférence sur la Sécurité et la Coopération en Europe*, AFDI 1975, p.152. Yazara göre, Senet, siyasi iradelerin testi olarak yorumlanmalıdır. Jordan Paust, *Legal Aspects of the Final Act of Helsinki* s.56 <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3646&context=lcj>; Peter Van Dijk, “The Final Act of Helsinki – Basis for a Pan-European system?,” *Netherlands Yearbook of International Law*, 7 Temmuz 2009, s. 53-70.

24 Bu konuda bkz. Turgut Kerem Tuncel, “Karabağ’da Yaşanan 4 Gün Savaşı’nın Kısa bir Değerlendirmesi,” *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 14 Nisan 2016, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/KARABAG-DA-YASANAN-4-GUN-SAVASI-NIN-KISA-BIR-DEGERLENDIRMESI>.

Minsk Grubu'nun çatışmadan iki ay sonraki açıklamasında ise, uyuşmazlığın barışçı yollarla çözümlenmesi konusundaki taahhütlerini yinelemekle yetinilmiştir.²⁵

B) Self-Determinasyon İlkesinin Dağlık Karabağ Uyuşmazlığında Uygulanabilirliği

Gerek BM organlarının kararları, gerek UAD'nin belirli davalar çerçevesinde yapmış olduğu inceleme ve analizler, önceleri siyasal bir mesaj ya da propaganda amaçlı bir kavram olarak algılanabilmiş olan self-determinasyon ilkesini, belirli ve özellikle, sınırlı siyasal ve hukuksal durumlarda uygulanabilecek bir kavrama dönüştürülmüştür.

Dağlık Karabağ'ın bu çerçevede, self-determinasyona tabi olup olamayacağına değerlendirilmesinde iki kademeli bir incelemeye gidilmelidir:

- 1) Dağlık Karabağ uyuşmazlığının özelliklerini taşıyan bir çerçevede self-determinasyon ilkesinin uygulanması devletler hukuku açısından empoze edilebilir mi?
- 2) Dağlık Karabağ'ın kendi içindeki askeri, siyasal ve ekonomik koşullar bakımından, bu bölgeye tanınabilecek self-determinasyonu sürdürülebilecek bağımsız ve özgün bir iradeye sahip olduğu savunulabilir mi?

Birinci sorunun yanıtlanabilmesi için devletler hukuku alanında self-determinasyon ilkesinin uygulanması konusunda geliştirilmiş olan ilkelerin incelenmesi, ikinci soru ise, söz konusu koşulların Dağlık Karabağ uyuşmazlığına uygulanabilirliğini araştırmak gerektirecektir.

1. Self-determinasyon İlkesinin Devletler Hukuku'nda Uygulanma Koşulları

Self-determinasyon ilkesinin uygulanabilmesinin koşullarının ortaya konulabilmesi için, bir yandan, BM organlarının konuya ilişkin bildirimlerinin, diğer yandan da, UAD'nin konu hakkındaki kararlarının incelenmesi gerekmektedir.

25 “..The Ministers reaffirmed their commitment to a peaceful resolution of the Nagorno-Karabakh conflict..” (“Press Statement by the Co-Chairs of the OSCE Minsk Group,” *AGİT Resmi İnternet Sitesi*, 3 Haziran 2016, <https://www.osce.org/mg/244441>.)

1.1. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 1514 (XV) sayılı Bildirisinin Uygulanma Koşulları ve Sınırları

Sömürge sistemini, devletler hukuku uygulamasında sona erdirmeye yönelik olarak 8 Aralık 1960 tarihli ve 1514(XV) sayılı BM Bildirisi, kabul edilmesinden bu yana altmış yıla yakın bir sürenin geçmiş olmasına rağmen, günümüzde de uygulanabilirliğini sürdürmektedir.

Nitekim UAD'nin 25 Şubat 2019 tarihli istişari nitelikteki kararı (*Advisory Opinion*) BM Şartı'nın özerk olmayan ülkelerle ilgili 73. maddesinin ve dolayısıyla, BM Genel Kurulu'nun 1514(XV) sayılı Bildirisi'nin günümüzde de uygulanma "alanları" olabileceğini ortaya koymaktadır.²⁶

UAD, bu kararında İngiltere'nin, Hint Okyanusu'ndaki Chagos Adaları üzerindeki sömürge rejimini mümkün olduğu kadar kısa sürede (*rapidly as possible*) tamamen sona erdirmesi gerektiğini belirtmiştir.²⁷

UAD daha da ileri giderek, sömürge rejimlerinin sona erdirilmesine ilişkin BM Şartı ve BM Genel Kurulu'nun 1514(XV) Bildirisi'ne rağmen İngiltere'nin Chagos Adalarındaki yönetimini sürdürmüş olmasını bir haksız fiil (*wrongful act*) olarak nitelendirmiştir.²⁸

Ayrıca, UAD kararından üç ay sonra, BM Genel Kurulu'nda 22 Mayıs 2019 tarihinde kabul ettiği kararla, İngiltere'nin Chagos Adaları'ndaki sömürge yönetimini 6 ay içinde kayıtsız şartsız (*unconditionally*) sona erdirmesini istemiştir.²⁹

UAD'nin sömürgecilik dönemi ile bağlantılı Chagos Adaları kararının, hiçbir zaman "sömürge" statüsünde olmamış Dağlık Karabağ açısından BM Genel Kurulu'nun 1514(XV) sayılı kararın çerçevesinde self-determinasyon kuralının uygulanması yönünde emsal teşkil etmesi söz konusu olamaz.

26 "Legal Consequences of the separation of the Chagos Archipelago From Mauritius in 1965," *ICJ*, 21 Şubat 2019, <https://www.icj-cij.org/en/case/169>.

27 İbid. par. 182 "...In response to Question b) of the General Assembly, relating to the consequences under international law that arise from the continued administration by the United Kingdom of the Chagos Archipelago, the Court concludes that the United Kingdom, has an obligation to bring to an end its administration of the Chagos Archipelago as rapidly as possible, and that Mauritius State must co-operate with the United Nations to complete the decolonization.."

28 İbid. par.177.

29 Genel Kurul'un bu kararı 116 lehte ve 6 çekimser oy ile kabul edilmiştir. Çekimser oy kullanmış olan devletler: ABD, Avustralya, İsrail, Macaristan, Maldiv Adaları ve İngiltere. ("A/RES/73/295," "Demands that the the United Kingdom withdraw its colonial administration from the Chagos Archipelago unconditionally within a period of no more than six months from the adoption of this resolution, thereby enabling Mauritius to complete the decolonization of its territory as rapidly as possible." BM Genel Kurulu, 17 Mayıs 2019.)

1514(XV) sayılı Bildiri'nin 6. paragrafı, ayrıca sömürge rejimlerinin sona erdirilmesi çerçevesinde girişilecek eylemlerin başka amaçlarla istismar edilmemesine yönelik açık bir "yasak" getirmiş olduğu da göz ardı edilmemelidir. Bu paragrafa göre:

"Bir ülkenin milli birliğinin ve ülke bütünlüğünün kısmen veya tamamen bozulmasını amaçlayan herhangi bir teşebbüs Birleşmiş Milletler Şartı'nın amaç ve ilkeleri ile bağdaşamaz".

Ayrıca, bu madde ile yetinilmeyerek, Bildiri'nin 7. ve son paragrafında bir sınırlama/yasak daha getirmektedir:

"Bütün Devletler, Birleşmiş Milletler Şartı'na, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'ne, bütün Devletlerin eşitliğine ve iç işlerine karışmama ve bütün halkların egemen haklarına ve ülke bütünlüğüne saygı esasına göre sadakatle harfiyen riayet edeceklerdir".

Sonuçta, UAD'nin istişari kararında, herhangi bir genel self-determinasyon kuralını değil, doğrudan BM Şartı'nın 73. maddesini ve BM'in 1514(XV) kararını uygulamış olması da önem taşımaktadır.

UAD, benzer bir yaklaşımı daha önce, Batı Sahra bölgesi ile bağlantılı Fas Krallığı ile Moritanya arasındaki uyuşmazlık hakkında, BM Genel Kurulu'nun talebi üzerine verdiği 18 Ekim 1975 tarihli istişari nitelikteki kararında (*Advisory Opinion*) da sergilemiştir.³⁰

UAD, her iki devletin Batı Sahra bölgesi ile bazı bağlantı ve ilişkileri olduğunu kabul etmiş, ancak ne Fas'ın ne de Moritanya'nın bölge ile ülkesel nitelikteki bir egemenlik bağlantısının (*territorial sovereignty*) bulunmadığı sonucuna varmıştır. Bu durumda, UAD'ye göre, Batı Sahra bölgesinin sömürge statüsünün self-determinasyonun uygulanmasını etkilemeyeceği sonucuna varmıştır.³¹

Bu iki UAD kararındaki ilkeler, daha önce de Güney Afrika'nın, Namibya üzerindeki mandasının BM Genel Kurulu'nun 1966'da aldığı 2145 sayılı kararla iptal edilmiş olmasına rağmen, Güney Afrika'nın Namibya'yı terk

30 "SAHARA OCCIDENTAL Advisory Opinion," *ICJ Reports*, 16 Ekim 1975, s.12, <https://www.icj-cij.org/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-00-EN.pdf>.

31 "Thus the Court has not found legal ties of such a nature as might affect the application of resolution 1514(XV) in the decolonization of Western Sahara and, in particular, of the principle of self-determination through the free and genuine expression of the will of the people of the Territory Western Sahara, ibid para. 162."

etmemiş olmasıyla ilgili olarak 1970’te aldığı kararda da vurgulanmıştır. UAD, bu istişari nitelikteki kararında Güney Afrika’nın Namibya’yı terk etmesi gerektiği sonucuna varmıştı.³²

Bu çerçevede, Güvenlik Konseyi kararının uygulanması gerektiğini esas olarak almış olan UAD’nin Namibya kararının da belirleyici önem taşıyabileceği düşünülmektedir.

1.2. Self-determinasyon ve BM Genel Kurulu’nun 2625(XXV) sayılı Bildirisi

Self-determinasyon ilkesinin uygulanabilirliği konusundaki ikinci önemli metin Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nun 24 Ekim 1970 tarihinde kabul etmiş olduğu 2625(XXV) sayılı “*Birleşmiş Milletler Doğrultusunda Devletler Arasında Dostça İlişkiler ve İşbirliğine İlişkin Uluslararası Hukuk İlkeleri Konusunda Bildiri*”dir.

Bildiri ile eski sömürgelerin bağımsız devletlere dönüştürüldüğü dönemde, tüm BM üyesi devletler arasında uyulması gereken ilkelerin ayrıntılı biçimde belirlenmesi amaçlanmıştır.

Söz konusu Bildiri’de uluslararası alanda devletlerce uyulması gereken ilkelerin “ilerici biçimde gelişmesi ve yasa haline getirilmesi, ülke bütünlüğü ve devletlerin bağımsızlığına karşı güç kullanılmaması, uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözümlenmesi, devletlerin BM Şartı doğrultusunda işbirliğinde bulunmaları, halkların eşit hakları ve kendi geleceğini tayin etmesi, devletlerin mutlak eşitliği, devletlerin Şart doğrultusunda üstlenmiş oldukları yükümlülükleri iyiniyetle yerine getirmeleri yolunda çağrıda bulunmaktadır.

2625(XXV) sayılı Bildiri, klasik anlamda bir antlaşma olmamakla birlikte, egemen devletler arasındaki ilişkilerde uygulanması ve uyulması gereken ilkeler olarak kabul edilmektedir. Bir yazara göre, söz konusu ilkeler bağlayıcı olmamakla birlikte uyulması konusunda “teşvik edici” (*hortatory*) nitelikte sayılmalıdır.³³

Bildiri’nin en uzun maddelerinden biri olan “*Halkların eşit haklarına ve kendi geleceğini tayin etmesine ilişkin ilke*” başlığı ile düzenlenmiş olan bu maddenin

32 Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia Notwithstanding the Security Council (276)1970, par. 173.

33 Gaetano Arangio Ruiz, “The United Nations Declaration on Friendly Relations and the System of the sources of International Law,” *Sijtoff and Noordhoff*, 1979, s. 71, http://www.gaetanoarangioruiz.it/wp-content/uploads/2017/04/The_Concept_of_International_Law_and_the.pdf.

“dramatik” söylemine rağmen, içeriği incelendiğinde, çok daha dar kapsamlı olduğu söylenebilir.

Her şeyden önce 2625(XXV) sayılı Bildiri de, “halkların kendi geleceğini tayin etme” hakkı iki ön koşulla sınırlandırılmaktadır:

- a) Devletler arasında dostça ilişkileri ve işbirliğini ilerletmek,
- b) Sömürgeciliğe hızla son vermek amacı ile söz konusu halkların özgürce ifade edilmiş iradelerine saygı göstererek.

Bildiri’de yer alan bu ifadelerden, self-determinasyon hakkının temel “ideolojisinin” dostça ilişkilere ve işbirliğine dayandırıldığı anlaşılmaktadır.

Öte yandan, Bildiri’ye göre, self-determinasyon hakkının temel “tarihsel” süjesi sömürge halklarıdır. Dolayısıyla bildiri Metinde, başka bir halk kategorisinin kişileştirilmemiş olması, sömürge olarak nitelendirilemeyecek “halkların” self-determinasyon haklarını ancak belirli istisnai durumlarda gündeme gelebileceğini ortaya koymaktadır.

Diğer bir deyişle, Bildiri’deki içerik ve anlamıyla, self-determinasyon ilkesinin muhatabı aslında herhangi bir halk değil, bazı istisnai koşulların ortaya çıkması halinde, bir halkın belirli bir devlete karşı dermeyeran edebileceği bir hak olarak algılanmalıdır.³⁴

Öte yandan, self-determinasyon hakkının kullanılmasının uygun olabileceği durumlarda dahi Bildiri’de ayrıntılı ve kesin sınırlamalar getirilmiştir. Şöyle ki:

“Yukarıda yer alan paragraflardaki hiçbir şey, yukarıda tanımlanmış bulunan halkların eşit hakları ve kendi geleceğini tayin etmesi ilkesine uygun olarak kendilerini yöneten ve böylece ırk, inanç ya da renk ayrımı yapmadan ülkede yaşayan bütün halkı temsil eden bir yönetimi bulunan egemen ve bağımsız Devletlerin toprak bütünlüğü ya da siyasi birliğini tamamen ya da bir kısmı ile parçalayacak ya da bozacak olan herhangi bir harekete izin veriyormuş ya da teşvik ediyormuş gibi yorumlanamaz.

34 « Halk » lardan farklı olarak etnik azınlıkları n self-determinasyon hakkına sahip olmadıkları konusunda bkz Dilaver Gassimov, “Le conflit arméno-azerbaïdjanais: L’impuissance ou l’indifférence de la communauté internationale?” *Guerres Mondiales et Conflits Contemporains* 2014/no. 24, s. 12; Félicien Lemaire, “La libre détermination des peuples, la vision du constitutionnaliste,” *Civitas Europa* 2014/1 No. 32, s.113-138.

Her Devlet, herhangi bir Devlet ya da ülkenin ulusal birliği ve ülke bütünlüğünü kısmen ya da tamamen bozma amacını güden her hareketten kaçınacaktır”.

Görüldüğü gibi Bildiri, self-determinasyon iddiaları hakkında iki bakımdan olumsuz bir ifade ile sınırlama getirmektedir: Bir yandan, self-determinasyon iddiasında bulunan bir “hareket”in bağımsız bir devleti parçalanmasına izin veriyormuş gibi yorumlanmaması, öte yandan da, devletlerin self-determinasyon iddialarını birbirlerine karşı ülke bütünlüklerini bozacak şekilde kullanmamaları gerektiği vurgulanarak, devletlere bu konuda iki yükümlülük getirmektedir.

Bildiri’deki bu ayrıntılı koşul ve kayıtlar eski sömürgecilikle bağlantılı ve 1514(XV) sayılı Bildiri çerçevesindeki uyuşmazlıklar dışındaki self-determinasyon iddialarının, ancak ağır ve yaygın insan hakları ihlalleri durumlarında ve özellikle, bir devletin ülke bütünlüğünü bozmak amacıyla **ileri sürülmemiş** olması kaydıyla dikkate alınabileceğini ortaya koymaktadır.

Doktrinde de, ancak olağanüstü baskıların (*in extreme cases of oppression*) söz konusu olduğu durumlarda uygulanabilecek self-determinasyon “onarımcı” (*remedial self-determination*) olarak nitelendirilmektedir.³⁵

Heidy Krüger, Dağlık Karabağ hakkındaki bir makalesinde, onarımcı self-determinasyon kavramının “dermeyan” edilebilmesi için hukuka aykırılık ve baskıların ağır, yoğun ve sistematik (*severe, massive and systematic*) olması gerektiğine dikkat çekmektedir.³⁶

Öte yandan, Marc Weller, eski sömürgelerle bağlantılı uyuşmazlıklar dışındaki ayrılıkçı uyuşmazlıklarda neredeyse sistematik olarak self-determinasyon uygulanmasını önermektedir.³⁷ Weller’in bu görüşü ancak 2625(XXV) sayılı Bildiri’nin “halkların kendi kaderini tayin etme hakkına ilişkin bölümünün, yukarıda belirtilen 7. paragrafındaki koşullar çerçevesinde değerlendirilebilir.

35 James Crawford, *The Creation of States in International Law*, Oxford University Press: 2007, s. 119; Heiko Krüger, “Nagorno –Karabakh, in Self-Determination and Secession in International Law,” Edited by Christian Walter, Antje von Ungern-Stenberg ve Kaavus Abushov, Oxford University Press 2014, s.422.

36 Krüger, Nagorno –Karabakh, in *Self-Determination and Secession in International Law*. s.223.

37 Marc Weller, “Settling Self-Determination Conflicts: Recent Developments,” *EJIL* Vol. 20 No.1, 2009, s.163.

1.3. UAD'nin 22 Temmuz 2010 tarihli Kosova Kararı

Kosova Geçici Özyönetimi'nin (*Provisional Institution of Self-Government of Kosovo*) 17 Şubat 2008 tarihinde, Sırbistan'dan ayrılarak bağımsızlığını ilan etmesi konusundaki UAD'nin istişari nitelikteki kararı, gerek yargısal metodoloji, gerek vardığı sonuç açısından self-determinasyon tartışması kapsamında “ilginç” sayılabilir.³⁸

Kosova'nın “tek taraflı” olarak, Sırbistan'dan ayrılıp bağımsızlığını ilan etmesine ilişkin UAD'nin istişari nitelikteki (*Advisory Opinion*) 22 Temmuz 2010 tarihli kararının, bir yandan, UAD'nin izlemiş olduğu yorum yöntemi açısından, diğer yandan da, BM Genel Kurulu'nun 2625(XXV) sayılı Bildirisi'ndeki self-determinasyon kavramının uygulanması açısından tereddüt uyandırabilecek nitelikte olduğu kabul edilebilir.³⁹

BM Genel Kurulu, Kosova'nın “bağımsızlık” ilanının devletler hukukuna “uygun olup olmadığını” sormuş olduğu halde UAD, bağımsızlık ilanının devletler hukukuna uygun olup olmadığını ortaya koyacak somut fiil ve hukuksal gerekçeler sıralamak yerine, bu konuda yasaklayıcı bir kuralın bulunmadığını belirtmekle yetinerek, Kosova'nın Sırbistan'dan ayrılmasının hukuka aykırı olmadığı sonucuna varmıştır.⁴⁰

Oysa UAD, en azından, Kosova'nın içinde bulunduğu son derece güç, kritik sorunları sıralamış olan BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihli 1244 (1999) sayılı kararını inceleyip değerlendirerek değişik bir sonuca varabilirdi.⁴¹

Öte yandan, bu denli kritik ve ayrıca, gelecekte “emsal” olarak algılanabilecek bir bağımsızlık ilanı karşısında, UAD'nin, BM Genel Kurulu'nun, özellikle, 2625(XXV) sayılı Bildirisi'ndeki ayrılıkçı hareketlere ilişkin önemli ve ayrıntılı düzenlemelerini de değerlendirmesi gerekirdi.

Güvenlik Konseyi'nin 1244(1999) sayılı kararında Kosova'da ciddi bir insani durumun oluştuğu (*grave humanitarian situation*), Kosova halkı aleyhine şiddet eylemleri işlendiği (*acts of violence against the Kosovo population*),

38 “Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo. Advisory Opinion.” *ICJ Reports*, 2010, s.403.

39 “...the Court considers that general international law contains no applicable prohibition of declaration of independence in Respect of declaration of independence” *ibid. par. 84.*

40 “...the Court considers that general international law contains no applicable prohibition of declaration of independence”. *Ibid 84*

41 “S/RES/1244” BM Güvenlik Konseyi, 10 Haziran 1999, [https://undocs.org/S/RES/1244\(1999\)](https://undocs.org/S/RES/1244(1999)).

BM Genel Sekreteri'nin 9 Nisan 1999'da Kosova'da bir insanî trajedi (*humanitarian tragedy*) yaşandığını belirtmiş olduğu vurgulanmıştır.⁴²

1244(1999) sayılı kararın giriş bölümünde olduğu gibi, işlem paragraflarında da “self-determinasyon”, “bağımsızlık” gibi terimlere rastlanmamakta, metindeki “*political solution*” çağrıştıracak ifadeler ise “*self governing*” ve “*self-administration* düzeyinde kalmaktadır. Bu terimlerden her birinin farklı içeriği ve uygulanma koşulları olduğu, ancak bağımsızlık ilanını kapsamadığı, aksine, açıkça zikretmiş olduğu çözüm alternatifleri ile yapılabilecek “tercihleri” sınırlandırmış olduğu ve bağımsızlık şikkını “dışlamış” olduğu kabul edilmelidir. Diğer bir deyişle, UAD kararında, Kosova'nın geleceği açısından kritik önemi bulunan 1244(1999) sayılı karar aşamasında, hiçbir zaman, bağımsızlık ilanı şeklinde bir self-determinasyon formülünün gündeme gelmemiş olduğu kesinlikle değerlendirilmemiştir.

Stefan Oeter, daha ileri giderek, Kosova'nın bağımsızlığını ilan ettiği tarihte, BM Güvenlik Konseyi'nin Yugoslavya'nın Kosova üzerindeki egemenliğinin devam ettiğini saptayan 1244(1999) sayılı kararının “yürürlükte” olduğunu vurgulamakta, Güvenlik Konseyi'nin söz konusu kararının artık hükümsüz (*obsolete*) olduğunu açıkça ya da yorum yoluyla ilan etmesi gerektiğine dikkat çekmektedir.⁴³

Oysa böyle bir açıklamanın yokluğunda, UAD'nin, Kosova'nın bağımsızlık ilanının bir “ayrılma” (*secession*) niteliğini taşıyacağını dikkate alarak, bu niteliğiyle 2625(XXV) sayılı BM Genel Kurulu'nun Bildirisi'nde yer alan koşullara uygun olup olmadığının incelemesi gerekirdi.

Buna karşılık, UAD, 1244(1999) sayılı karardaki kıstaslardan da ayrılarak ve özellikle, Kosova'daki siyasi ve sosyal durumun bir analizini yapmaksızın, tek taraflı bağımsızlık ilanının devletler hukukuna uygunluğunu tescil etmiştir.

UAD'nin bu yüzeysel, mekanik yaklaşımını eleştiren Crépet-Daigremont'a göre, UAD, bağımsızlık ilanına ilişkin “tasarrufun” devletler hukuku açısından statüsünün niteliğini araştırmalıydı.⁴⁴

Öte yandan, UAD kararının, bir başka yönden yukarıda bahsedilen 2625(XXV) sayılı Bildiri'yi de tamamen dışlamadığı söylenebilir. Şöyle ki, UAD kararına göre, Kosova'nın bağımsızlığını ilan etmesiyle, devletlerin ülke bütünlüğüne

42 Ibid..

43 Stefan Oeter, “Secession and the Role of the Security Council,” *The ICJ*, 2012, s.124.

44 Claire Crépet-Daigremont, “Conformité au droit international de la déclaration unilatérale d'indépendance relative au Kosovo,” *CIJ*, vol. 56, 22 Haziran 2010, s.241.

halel getirilemeyeceği kabul edilmekte, Helsinki Nihai Senedi'ne atıfta bulunarak, bu ilkenin devletler arasındaki ilişkiler düzeyinde kaldığına işaret etmektedir (*is confined*).⁴⁵

Bu tür bir argümanın, devletleri ülkeleri içindeki ayrılıkçı hareketlere karşı savunmasız bıraktığı açıktır. Oysa 2625(XXV) sayılı Bildiri'nin self-determinasyonla ilgili bölümünün yedinci paragrafında kesinlikle böyle bir sınırlama yer almamaktadır. İki paragraftan oluşan bu bölümün birinci paragrafı, ülke bütünlüğünü ve siyasi birliğini tehdit edebilecek “*herhangi bir hareket*”ten söz edilmekte, **ancak ikinci paragrafında** devletlerin aralarındaki ilişkilerde birbirlerinin ülke bütünlüğü ve siyasi birliğini tehdit edecek her hareketten kaçınmaları gerektiği belirtilmiştir. Bu yazım da, Bildiri'nin, devletin ülke bütünlüğünün birbirinden tamamen farklı iki durumda tehdit edilebileceğini ortaya koymaktadır.

UAD'nin bu yaklaşımı, özellikle, self-determinasyon hakkının “kullanılması” durumlarında devletin, Bildiri'nin self-determinasyonla ilgili 7. Paragrafındaki “yasak” tan yararlanamayacağı, izlenimini uyandırmaktadır. Diğer bir deyişle, bu tür bir durumda, ülke bütünlüğü ilkesi “mağdur” devlet tarafından ayrılıkçı harekete karşı değil, **ancak onu destekleyen bir devlete karşı** ileri sürülebilecektir. Bu tür bir yaklaşım Bildiri'nin de ötesinde, Birleşmiş Milletler Şartı'nın devletlerin ülke bütünlüğünü korunmasını öngören 2. maddesine de aykırıdır.

Sonuçta, UAD, bağımsızlık ilanı gibi, son derece ciddi sonuçlar doğurabilecek bir konuyu ayrıntılarıyla inceleyeceğine, “aksine kural yoksa uygundur” gibi, minimalist bir yaklaşım izlemiş, 2625(XXV) sayılı Bildiri'nin konuya ilişkin self-determinasyon ilkesi hakkındaki maddelerini yeterince incelememiştir.

Öte yandan, UAD'nin, eski Yugoslavya'da 90'lı yıllarda yaşanmış olan trajik olayları yeniden yargısal bir kararla gündeme getirmemek kaygısıyla da 2625(XXV) sayılı Bildiri'nin uygulanmasında siyasal isabet görmemiş olabileceği de akla gelmektedir. UAD, 2003'ten beri Avrupa Konseyi üyesi olan, AB üyeliği sürecini de başlatmış olan Sırbistan'ın geçmişte, etnik temizlik ve yine başka bir UAD kararıyla belirlendiği üzere Srebrenitsa'da soykırım işlemiş olduğunun yeniden gündeme getirilmemesi kaygısıyla, basit, mekanik bir yorumla yetinmeyi tercih etmiş olabileceği de akla gelmektedir.⁴⁶

45 Accordance with international law, *ibid.*, s. 80.

46 Nitekim AB Komisyonu, UAD kararından iki ay sonra 26 Ekim 2010'da Sırbistan'ın üyelik başvurusunu incelemeye başlamış, 12 Ekim 2011'de de Sırbistan'ın AB üyeliğini resmen tanımıştır. AB Konseyi de, Fransa, İtalya ve Avusturya tarafından hazırlanan bir raporu dikkate alarak 1 Mart 2012'de Sırbistan'ın adaylığını resmen tanımıştır. Oysa UAD 2625(XXV) Bildirisi'ni gerekçe olarak göstermiş olsaydı, Sırbistan'ın 90'lı yıllardaki in san hakları ihlallerini bağımsızlık ilanınin gerekçesi olarak göstermesi gerekecekti.

2. Dağlık Karabağ Açısından Self-determinasyon Tezlerinin Geçerliliği

2.1. Self-Determinasyona İlişkin Koşullar

Minsk Grubu'nun 1996'daki Lizbon toplantısından itibaren dönemsel açıklamalarında (*statemens*) Dağlık Karabağ sorununun çözümünde self-determinasyon ilkesi temel çözüm olarak önerilmektedir. Her ne kadar, bu açıklamalarda başka önerilere de yer veriliyorsa da, bu öneriler, kesinlikle, self-determinasyonun alternatifi olmayıp, self-determinasyonu tamamlayıcı ve destekleyici yan koşullar düzeyinde kalmaktadır.

Ayrıca söz konusu açıklamalarda, Azerbaycan'ın ülke bütünlüğünü ve sınırlarının dokunulmazlığını temel çözüm parametreleri olarak belirlemiş olan Güvenlik Konseyi'nin 1993'te kabul etmiş olduğu dört kararın da dikkate alınmış olduğunu gösteren atıf ya da değerlendirmelere rastlanmamaktadır.

Oysa BM organları düzeyinde 1993 kararları çizgisinden vazgeçildiğini gösterecek bir sapma ya da gerileme de kaydedilmemiştir.

Tam aksine, BM Genel Kurulu'nun yukarıda zikredilen 14 Mart 2008 tarihli ve A/RES/62/243 sayılı kararı, Güvenlik Konseyi'nin kararlarındaki ilkelerden vazgeçilmediğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, Genel Kurul, ilkesel yaklaşımının yanı sıra, yukarıda da belirtilmiş olduğu üzere, BM üyesi devletlerden Dağlık Karabağ'ın işgalini tanımamalarını ve Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'daki askerlerini geri çekmesini istemiştir.

Ancak Minsk Grubu'nun BM kararlarından etkilendiğini ya da, en azından kaydettiğini gösteren bir açıklamaya (*statement*) rastlanmamaktadır.

Oysa self-determinasyon gibi radikal bir çözümün dermeyan edilebilir bir hedef/çözüm oluşturabilmesi için, özellikle, üç koşulun varlık ya da yokluğunun saptanması gerekir:

Birinci Koşul: Dağlık Karabağ, BM Şartı'nın özerk olmayan ülkelerle ilgi 73. maddesinin kapsamına girebilecek bir bölge değildir, geçmişte de böyle bir statüsü olmamıştır. Dolayısıyla, sömürgelerle ilgili BM Genel Kurulu'nun 1514(XV) sayılı Bildiri'nin uygulama alanına girmemektedir.

Yukarıda değinilen UAD'nin Chagos Adaları ve Batı Sahra ile ilgili istişari nitelikteki kararları da Dağlık Karabağ'a uygulanamaz.

İkinci Koşul: Dağlık Karabağ'ın 2625(XXV) sayılı BM Genel Bildirisi'nin uygulanma alanına da girdiği iddia edilemez. Azerbaycan'ın bu bölgede ağır

ve yaygın insan hakları ihlalleri işlemiş olduğu konusunda herhangi bir iddiaya rastlanmamaktadır. Aynı şekilde Minsk Grubu'nun açıklamalarında da, bu konuda herhangi bir saptama ya da iddia yer almamaktadır. Bu bakımdan, yukarıda da değinilmiş olan “onarımçı” bir ayrılıkçılık (*remedial secession*) iddiası da gündeme getirilemez.

Ayrıca, BM organları düzeyinde de benzer bir iddiaya rastlanmamaktadır.

Üçüncü Koşul: Self-determinasyon talep ya da iddialarının devletler hukukuna ve özellikle 2625(XXV) BM Bildirisi ile belirlenmiş kurallara uygun olabilmesi için ilgili ülke ya da bölge halkının gerçek, özgün, bağımsız iradesine dayanması gerekir. Dağlık Karabağ açısından bu koşulun gerçekleşip gerçekleşmediğini belirlemek açısından Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) Büyük Daire düzeyinde 2015'te verdiği Chiragov kararının incelenmesinde yarar görülmektedir.⁴⁷

2.2. Chiragov Kararı Işığında Dağlık Karabağ Hakkındaki Self-determinasyon Tezlerinin “Gerçekliği”

Minsk Grubu'nun, Dağlık Karabağ sorununun çözümlenmesi konusunda, 1996'dan beri üzerinde durduğu self-determinasyon formülü, AİHM Büyük Dairesi'nin Chiragov kararının ışığında değerlendirilmesinde yarar bulunmaktadır.

Bireysel bir başvuru niteliğinde olan Chiragov başvurusu, 1988 ile 1994 yılları arasında Ermeni askeri harekâtı sırasında, *Human Rights Watch*'a göre bölgeyi terk etmek zorunda kalan 750.000 ile 800.000 arasında Azeri arasında yer alan başvuranların, terk etmek zorunda kaldıkları taşınmazlarına ulaşamamak ve ayrıca, bu konuda maruz kaldıkları zararın giderilmesini sağlayacak etkin bir başvuru yolunun bulunmaması konularındaki şikâyetleri ile ilgilidir.

AİHM, başvurunun esasına girmeden önce, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ bölgesine topyekûn savaşın (*full scale war*) başlamasından önce ve özellikle, Aralık 1989'da Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Yüce Sovyet'inin (*Supreme Soviet*) Dağlık Karabağ ile “yeniden birleşmiş” olduğunu ilan etmesiyle başlamış olduğuna dikkat çekmiştir.⁴⁸

47 Chiragov vs. Armenia, (GC) Application no.13216, 16 Haziran 2015. Kararın ayrıntılı incelemesi için ayrıca bkz. Turgut Kerem Tuncel, “Hukuki Açından Dağlık Karabağ Sorunu: Chiragov ve diğerleri v. Armenia,” *Avrasya İncelemeleri Merkezi*, 2015, <https://avim.org.tr/tr/Analiz/HUKUKI-ACIDAN-DAGLIK-KARABAG-SORUNU-CHIRAGOV-VE-DIGERLERI-V-ERMENISTAN-DAVASI>.

48 Chiragov, ibid par. 172

Kararda ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin 1993'te kabul etmiş olduğu kararlarda, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'daki askerî harekâtını istilâ (*invasion*) ve işgal (*occupation*) olarak nitelendirmiş olduğunu belirtmiştir.⁴⁹

AİHM, başvurunun esasıyla ilgili olarak, her şeyden önce, Ermenistan sınırları dışında bulunan bir bölgede meydana geldiği iddia olunan olaylar ve ihlallerle bağlantılı iddialar açısından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin (AİHS) 1. maddesi anlamında yer itibarıyla (*ratione loci*) yetkili olup olmadığını titizlikle incelemiştir.

Bu çerçevede, AİHM, Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasındaki ilişkileri, askerî, siyasi ve ekonomik açıdan değerlendirmiştir.

Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Üzerindeki Askerî Nüfuzu

Chiragov kararında, 2 Eylül 1991'de “bağımsızlığını” ilan etmiş olan Dağlık Karabağ'ın askerî alanda Ermenistan'ın güdümünde olduğunu ortaya koyan ayrıntılı izahata yer verilmektedir. Bu bölüme üç sayfa ayırmış olan AİHM, söz konusu “askerî işbirliği”nin 5 Haziran 1994'te “Dağlık Karabağ Cumhuriyeti” ile Ermenistan arasında akdolunan “Dağlık Karabağ Cumhuriyeti ve Ermenistan Hükümeti Arasında Askerî İşbirliği Anlaşması” (*Agreement on Military Cooperation between the Government of the Republic of Armenia and the Republic of Nagorno-Karabakh*) adlı anlaşmaya dayandığına işaret etmektedir.⁵⁰

Söz konusu “anlaşmanın” AİHM kararında alıntılanan giriş bölümünde, iki “tarafın” askerî alanda işbirliğini geliştirmek konusunda karşılıklı çıkarları (*mutual interest*) olduğu belirtilmektedir. Bu “işbirliği” çerçevesinde “Anlaşma” da ordunun (*army*) kuruluşu, askerî mevzuat, silahlı kuvvetlerin lojistik sorunları, Ermenistan'ın askerî personelinin Dağlık Karabağ “ordusu”nda görevlendirilmesi gibi konularda ve bu çerçevede, başka alanlarda da askerî işbirliği yapılabilmesi öngörülmektedir.⁵¹

AİHM'nin Chiragov kararında üzerinde ayrıntılı şekilde durduğu bu “işbirliği”, aslında, başvuruların iddialarının Ermenistan aleyhine yöneltilip yöneltilemeyeceğini belirlemek gibi usulî bir amacı olmakla birlikte, söz konusu askerî “yakınlaşmanın” doktrininin de mahkemenin dikkatini çekmiş olduğu kaydedilmelidir.

49 Chiragov, ibid par 173.

50 Chiragov, ibid. para. 74.

51 Chiragov, ibid par 74-78.

Örneğin, Mathieu Petithomme, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ bölgesinde bir "devlet" ve bir "ulus" görüntüsü vermeye çalıştığını vurgulamakta ancak bu "takdimin" aslında "kayırmacı" (*clientéliste*) eğilim çerçevesinde, uluslararası camiada bir meşruiyet güvencesi sağlamaya yönelik olduğuna işaret etmektedir.⁵²

Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Üzerindeki Siyasal Nüfuzu

Bu başlık altında AİHM, özellikle, Dağlık Karabağ kökenli Ermenistan devlet başkanlarını sıralamakta, ayrıca, başvuruların da Dağlık Karabağ'da Ermenistan hukukunun uygulandığına ilişkin ifadelerine de dikkat çekmektedir.⁵³

Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Üzerindeki Ekonomik Nüfuzu

AİHM kararındaki verilerden Dağlık Karabağ'ın iktisadi bakımdan tamamen Ermenistan ve ayrıca, üçüncü ülkeler ve bu ülkelerde yaşayan Ermenilerden gelen yardımlar ve özellikle ABD kaynaklı fonlardan sağlanan yardımlarla "varlığını" sürdürebildiği anlaşılmaktadır.⁵⁴

AİHM, sonuçta, başvuruların mülkiyet haklarının ihlal edildiği sonucuna varmıştır. Ancak, Chiragov kararının önemi, başvuruların mülkiyet haklarının ihlal edildiğinin saptanmış olmasının çok ötesindedir: Karar, Ermenistan'ın Azerbaycan'a ait bir bölgede, devletler hukuku açısından "müdahale" niteliğini taşıyan siyasi, ekonomik ve özellikle, geniş çapta askerî faaliyetlerde bulunduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁵

Self-determinasyon Tezleri Açısından Chiragov Kararının Önemi

Chiragov kararı, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ bölgesindeki askerî, siyasi ve ekonomik faaliyetlerinin bu bölgenin self-determinasyon, diğer bir deyişle, "kendi kaderini tayin etmek" durumunda olmadığını ortaya koymaktadır. Yabancı bir devletin, bölgenin, özellikle askerî bakımdan, kamusal alanının

52 Mathieu Petithomme, "Etatisation et nationalisation du territoire contesté du Haut-Karabagh" *Vivre et évoluer sans reconnaissance internationale Revue d'Etudes Comparatives Est-Ouest* 14, No.42, 2011, s. 23.

53 Chiragov, *ibid.* para. 78-79.

54 Chiragov, *ibid.* Para. 80-86.

55 "Illegal Economic and Other Activities in the Occupied Territories of Azerbaijan," Report by the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan, 2016.

tamamını kapsayan müdahaleleri karşısında, self-determinasyon tezlerinin inandırıcı olamayacağı açıktır.

Ermenistan'ın bölgedeki çok yönlü müdahale ve faaliyetleri, Dağlık Karabağ'ın “gerçek” bir self-determinasyonu üstlenecek ve yürütecek bir durumda olmadığını kanıtlamaktadır. Diğer bir deyişle “bölge”, bir self-determinasyon süjesi olmasını sağlayacak güçlü ve özgün bir iradede yoksundur.

Öte yandan, AİHM'nin Portekizli üyesi Pinto de Albuquerque, self-determinasyon tezini desteklemek amacıyla Azerbaycan'ın Dağlık Karabağ'da insan haklarını yaygın biçimde ihlal ettiği ve bu bölgede, onarımcı (*remedial*) self-determinasyon tanınması gerektiği yolundaki “görüşlerinin” de AİHM kararında herhangi bir yansıması olmamıştır.⁵⁶

Chiragov kararı, Minsk Grubu'nun uzun yıllardan beri savunduğu self-determinasyon ilkesinin, bölgede hâkim olan Ermenistan'ın askerî, siyasal ve ekonomik nüfuzu altında olması nedeniyle, organize edilip yürütülmesinin, hukuksal aykırılığının ötesinde, maddî açıdan da mümkün olmadığını ortaya koymaktadır.

Chiragov kararının diğer önemli hukuksal katkısı da AİHM'nin, Portekizli yargıcın Dağlık Karabağ ile bağlantılı yaygın insan hakları ihlalleri işlendiğine ilişkin görüşlerine itibar etmemiş olmasıdır.

Bu şekilde, Chiragov kararının, Dağlık Karabağ'la bağlantılı olabilecek yaygın insan hakları ihlallerine ilişkin iddiaların AİHM tarafından “paylaşılmamış” olması, bu bölgenin gelecekte BM Genel Kurulu'nun 2625(XV) sayılı Bildirisi'nin uygulama alanına girmesini ve bu çerçevede self-determinasyon iddialarının ortaya çıkmasını da önlemiş olduğu söylenebilir.

SONUÇ

2010'da, ilk bakışta, “optimist” bir araştırmacı, Dağlık Karabağ uyuşmazlığının çözüme kavuşturulmasına adım adım yaklaşıldığı başlıklı bir makale yayınlamıştı.⁵⁷ Ancak makalenin içinde, Ermenistan'ın, Dağlık Karabağ'ın

56 Chiragov, “Dissenting Opinion of Judge Pinto de Albuquerque.” Özellikle 39. ve 59. Paragraflar dikkat çekicidir.

57 Tim Potier, “Nagorno-Karabakh: Ever Closer to Settlement: Step by Step,” *OSCE Yearbook*, 2009, Baden :2010

statüsü açıklığa kavuşmadığı sürece bölgeden çekilmeyeceğine dikkat çekmişti.⁵⁸

Öte yandan, Minsk Grubu, 1998'den itibaren, Dağlık Karabağ uyuşmazlığının self-determinasyon temelinde çözümlenmesi formülü üzerinde durmaktadır. Ancak, bu formül dört bakımdan Dağlık Karabağ uyuşmazlığı açısından savunulabilir sayılamaz.

Birincisi ve en önemlisi, söz konusu uyuşmazlığın temelinde olan Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'a ait olduğunu, kademeli olarak onaylamış olan, SSCB'nin dağılmasına ilişkin Alma Ata Deklarasyonu, Azerbaycan'ın Birleşmiş Milletler'e üye olması aşamasında ve daha sonra BM Güvenlik Konseyi'nin 1993'te kabul ettiği ve uyuşmazlığın Azerbaycan'ın ülke bütünlüğü ve sınırlarının dokunulmazlığı temelinde çözümlenmesi gerektiğine ilişkin dört kararı ve aynı ilkeleri tekrarlayan ve doğrulayan BM Genel Kurulu'nun 2008 yılında aldığı karar, bölgenin, devletler hukuku açısından Azerbaycan'ın egemenliği ve ülke bütünlüğü alanında yer aldığını kesinlikle doğrulamaktadır.

İkincisi, Dağlık Karabağ, sömürge kategorisinde bir ülke olmadığına göre, BM Genel Kurulu'nun bu tür "ülkelere" uygulanmak üzere kabul etmiş olduğu 1514 (XVI) sayılı Bildiri açısından self-determinasyona tabi tutulması gereken bir ülke konumunda değildir.

Üçüncüsü, Dağlık Karabağ'da yaygın insan hakları ihlalleri işlendiği "gerekçesiyle" BM Genel Kurulu'nun Dostane İlişkiler konusundaki 2625(XXV) sayılı Bildirisi'ndeki anlamında self-determinasyona tabi olmasına ilişkin iddiaların da gerek BM kararlarında, gerek AİHM'in Chiragov kararında yankı bulamamış olduğu açıktır. Bu nedenle bu bölge için herhangi bir "onarımcı" (*remedial*) self-determinasyonun uygulanması söz konusu olamaz.

Dördüncüsü, AİHM'nin Chiragov kararı, Dağlık Karabağ'ın fiiliyatta da self-determinasyonu "bağımsız" bir süje olarak" talep edip gerçekleştirmesinin mümkün olmadığını ayrıntılı biçimde ortaya koymuştur.

58 "...The armenian side would never agree to withdraw without the status question being resolved." (Potier, "Nagorno-Karabakh: Ever Closer to Settlement: Step by Step," s.206.

KAYNAKÇA

- Arangio Ruiz, Gaetano. "The United Nations Declaration on Friendly Relations and the System of the sources of International Law." *Sijtoff and Noordhoff*, 1979: 71 http://www.gaetanoarangioruiz.it/wp-content/uploads/2017/04/The_Concept_of_International_Law_and_the.pdf.
- Carley, Patricia. "Nagorno-Karabakh: Searching for a Solution." *A United States Institute of Peace*, Roundtable Report No. 34. 1998: s.27.
- Crawford, James. *The Creation of States in International Law*. Oxford University Press: 2007.
- Crepet-Daigremont, Claire. "Conformité au droit international de la ddéclaration unilatérale d'indépendance relative au Kosovo." *CIJ*, vol. 56. 22 Haziran 2010: s.241.
- Van Dijk, Pieter. "The Implementation of the Final Act of Helsinki: The Creation of New Structures in the Involvement of the Existing Ones." *Michigan Journal of International Law*, vol 10, 1989.
- Gassimov, Dilaver D. "Le conflit arméno-azerbaidjanais: L'impuissance ou l'indifférence de la communauté internationale?." *Guerres Mondiales et Conflits Contemporains* no. 24, 2014.
- Gürel, Şükrü S. "Karabağ Sorunu Üzerinde bir Not." *AÜSBF Dergisi*, 1992.
- Krüger, Heiko. *Nagorno-Karabakh in Self-Determination and Secession in International Law*, Edt. Christian Walter ve Kaavus Abushov. Oxford University Press, 2014.
- Lemaire, Félicien. "La libre détermination des peuples, la vision du constitutionnaliste." *Civitas Europa* 2014/No.32.
- Oeter, Stephan. "Secesion and the Role of the Security Coucil." *The ICJ*, 2012.
- Paust, Jordan. "Legal Aspects of the Final Act of Helsinki." *Law and contemporary Problems* 45 No:1. <https://scholarship.law.duke.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3646&context=lcp>.
- Petithomme, Mathieu. "Etatisation et nationalisation du territoire contesté du Haut-Karabagh." *Vivre et évoluer sans reconnaissance internationale Revue d'Etudes Comparatives Est-Ouest* 14, No.42. 2011: s. 23.

Potier, Tim. “Nagorno-Karabakh: Ever Closer to Settlement: Step by Step.” OSCE Yearbook 2009. Baden :2010

Prevost, Jean-François. “Observations sur la nature juridique de l’ Acte Final d’Helsinki.” *Annuaire Français de Droit International*, 1975.

RICH, Roland. “The Collapse of Yugoslavia and Soviet Union.” *EJIL* vol 4 No. 1. 1993.

Tuncel, Turgut Kerem. “Hukuki Açıdan Dağlık Karabağ Sorunu: Chiragov ve diğerleri v. Armenia.” *Avrasya İncelemeleri Merkezi*. 2015.
<https://avim.org.tr/tr/Analiz/HUKUKI-ACIDAN-DAGLIK-KARABAG-SORUNU-CHIRAGOV-VE-DIGERLERI-V-ERMENISTAN-DAVASI>.

Tuncel, Turgut Kerem. “Karabağ’da Yaşanan 4 Gün Savaşı’nın Kısa bir Değerlendirmesi.” *Avrasya İncelemeleri Merkezi*. 14 Nisan 2016.
<https://avim.org.tr/tr/Yorum/KARABAG-DA-YASANAN-4-GUN-SAVASI-NIN-KISA-BIR-DEGERLENDIRMESI>.

Weller, Marc. “Settling Self-determination Conflicts, Recent Developments.” *EJIL*20, No 1, 2009.

Uluslararası Yargı Kararları:

Legal Consequences of the Separation from Mauritius in 1965, ICJ, Advisory Opinion of 21 Şubat 2019.

Legal Consequences for States of the Continued Presence of South Africa in Namibia Notwithstanding Security Council Resolution (276), ICJ, 21 Haziran 1971.

Western Sahara, Advisory Opinion ICJ Reports, 1975.

Accordance with Internatinal Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo, Advisory Opinion, ICJ Reports, 2010..

Chiragov v. Armenia, (GC) Application no.13216, 16 Haziran 2016.